

Religion er det rene gift for innovationen

JEANET SINDING BENTZEN

Ny forskning viser, at jo mere religiøse folk føler sig, jo mindre innovation er der i et samfund. Det gælder på tværs af kulturer og religioner.

Jeanet Sinding Bentzen er lektor på Københavns Universitet

HALVDELEN AF klodens befolkning fører ifølge spørgeskemaundersøgelser et liv, hvor Gud spiller en vigtig eller meget vigtig rolle. I Danmark er det kun hver 8. dansker, for hvem Gud indtager en så central rolle, mens livet for stort set hver eneste indbygger i Egypten har Gud som væsentligt omdrejningspunkt. Religion påvirker vores måde at tænke på og sågar vore handlinger.

Endnu mere interessant er det, at menneskets religiøsitet – eller mangel på samme – påvirker vore handlinger og værdisæt i en sådan grad, at det udmønter sig i forskelle på tværs af samfund i eksempelvis velstand, uddannelse, konflikt, demokrati, tillid og stresshåndtering. Religionsøkonomi undersøger årsager til, hvorfor nogle tror mere end andre, samt de medfølgende konsekvenser for samfundet.

Religionsøkonomi opstod i kølvandet på en teori fremsat af en af de mest kendte sociologer, Max Weber (1864-1920). Ifølge Weber bidrog den protestantiske tro til en større værdsættelse af hårdt arbejde og sparsommelighed. Det kaldte han den protestantiske etik.

I bogen 'Den protestantiske etik og kapitalismens ånd' (1905) argumenterede Weber for, at den protestantiske etik var en vigtig forklaring på kapitalismens indtog. Bogen betragtes stadig som et hovedbidrag til sociologisk tankegang.

Da Weber udfoldede sin teori for over

100 år siden, fandtes der ikke værktøjer til at teste empirisk, hvorvidt protestantisme reelt påvirker velstand, og i så fald hvorvidt det er tilfældet overalt. Weber observerede forskelle mellem protestanter og katolikker i regionen Baden i Tyskland i år 1900, samt at flere protestantiske lande var rigere end katolske. På det grundlag etablerede han sin generelle teori.

IDAG anvender studier inden for religionsøkonomi økonometrisk metode til at granske, hvorvidt data reelt understøtter teorien.

Og det ser ikke så godt ud for Weber. Man har eksempelvis fundet ud af, at en hovedårsag til de protestantiske landes økonomiske overlegenhed var deres beliggenhed ud til Atlanterhavet og deraf følgende deltagelse i den transatlantiske handel snarere end en iboende etik.

Et studie bekræfter protestantismens rolle for rigdom, men viser samtidig, at velstandsforspringet ikke skyldtes en

protestantisk etik, men rettere, at protestantismens fader, Martin Luther (1483-1546), var med til at udbrede uddannelse til den bredere befolkning. Og det gav økonomiske fordele.

I et tredje studie dokumenterede jeg og andre forskere fra Københavns og Syddansk Universitet, at værdier om hårdt arbejde og sparsommelighed – dyder,

som Weber tilskrev den protestantiske etik – havde rødder tilbage til cistercienserne, en munkeorden etableret omkring år 1100. Områder, hvor disse munke havde haft deres virke, oplevede således større økonomisk vækst senere hen. Etableringen af munkeordenen 400 år før den protestantiske reformation sår selvsagt tvivl om, hvorvidt den protestan-

tiske etik nu også var så protestantisk endda.

ANALYSERNE rummer flere udfordringer. Eksempelvis årsag og virkning-problematikken: Skabte munkene og protestan-

terne økonomisk vækst, eller var de bare gode til at vælge steder, som senere blev rige af andre årsager?

Ideelt set ville samfundsvidenskaben gerne gøre som naturvidenskaben i laboratoriet og tildele tilfældige samfund et skud cisterciensermunke eller protestanter og undersøge, om de udviklede sig anderledes end samfund, som ikke modtog tilfældigt nedfaldne munke.

Her er vi som samfundsvidenskabsforskere noget dårligere stillet end naturvidenskabsforskeren i laboratoriet, men vi kan gøre noget, der ligner. Vi kan udnytte, at naturen har skabt nogle gange allerede har udført såkaldt naturlige eksperimenter for os. Naturen har skabt små lommer, hvor cistercienserne og protestanterne ikke selv kunne vælge, men hvor de nærmest blev tvunget af naturen til at placere sig, hvor de gjorde. Det kan vi udnytte til at adskille årsag og virkning.

Religionsøkonomi undersøger også teorier, såsom hvorvidt islam var medvirkende til, at Mellemøsten begyndte at sakke bagud i forhold til Vesten. Faktisk var Mellemøsten ledende inden for videnskab og teknologisk udvikling i middelalderen, men det fortrin varede som bekendt ikke ved.

Et studie fra University of Oxford viser, at den såkaldte islamiske guldalder afblomstrede, samtidig med at religionens rolle i politik intensiveredes. Religiøse ledere i området tilranede sig enorm poli-

tisk magt og arbejdede for at begrænse vidensproduktionen, som blev anset for skadelig i forhold til den religiøse tro. Konsekvensen var, at videnskaben svandt ind, og religionen voksede og i stigende grad indtog samfundenes love, økonomi og politiske arena.

De samme tendenser fandtes i Europa, hvor den religiøse elite heller ikke var ovenud begejstret for videnskabsfolk, der kunne finde på at påstå, at Jorden er rund, eller – endnu værre – at mennesket nedstammer fra aberne.

DER ER altså ikke noget specielt muslimsk over fænomenet, at religion somme tider begrænser videnskab. Det lader i højere grad til at handle om intensiteten af religionsdyrkelsen, uagtet hvilken specifik religion der dyrkes.

Altså om religiøsitet. Et studie fra Princeton University dokumenterer en klar negativ sammenhæng mellem innovation og religiøsitet på tværs af klodens befolkning i dag. Religiøsitet måles ved, hvor ofte folk besøger kirken, moskeen, synagogen eller andre religiøse forsamlingssteder, hvor stor en rolle religion spiller i deres liv, eller hvorvidt de klassificerer sig selv som værende religiøse.

Resultaterne viser, at stærkt troende nogle gange begrænser udbredelsen af videnskab, mens videnskab sagtens kan leve side om side med religion i mindre religiøse samfund. Der er selvsagt masser

Religion er det rene gift for innovationen

af undtagelser. Særligt historisk, hvor man ofte stod bag vigtige opfindelser, men også i nutiden, som studiet omhandler.

Eksempelvis er USA et relativt religiøst land, men samtidig blandt de mest innovative, mens Vietnam ikke hører til blandt verdens topopfindere, på trods af dets placering blandt de mindst religiøse lande i verden.

Mange andre faktorer spiller ind. Ikke kun religion. Men det interessante er, at forskerne kunne observere en ret klar sammenhæng mellem høj religiøsitet i dag og lave innovationsrater i gennemsnit på tværs af knap 400.000 individer fra 100 lande.

Den nyeste forskning inden for religionsøkonomien fokuserer netop på religiøsitet, altså intensiteten af troen, frem for på forskelle mellem kristne og muslimer, hinduister eller buddhister.

Meget religiøse kristne og muslimske samfund har ikke den specifikke gud eller gudsdyrkelse til fælles, ej heller deres historie, men forskning viser, at de ligner hinanden i form af graden af eksempelvis konservatisme, demokrati og populisme eller generelle uddannelses-, indkomst- og innovationsniveau mere, end de ligner det mindre troende samfund. Igen er der masser af undtagelser, men pointen er, at det i gennemsnit måske ikke betyder så meget, hvilken gud vi tror på, men langt mere, hvor intensivt vi dyrker denne gud eller guder.

INTENSITETEN af folks tro hører til i toppen på listen over fænomener, der er svære at måle. Det ville afholde enhver historiker eller teolog fra forsøget - alle tænke

lige mål er slet og ret for upræcise. Den økonometriske metode kan dog godt håndtere sådanne unøjagtigheder, så længe den relative trosintensitet måles nogenlunde præcist i gennemsnit.

Et 1:1-kort over København øger ikke min sandsynlighed for at finde hjem i forhold til et 1:10.000-kort. Nogle detaljer kan sagtens udelades, såsom placeringen af frisorer og træsorten i parken, så længe cykelstierne er bevaret og er nogenlunde korrekt placeret.

De økonomiske modeller er gennemsnitsbetragtninger, og hovedfokus er adskillelsen af årsag og virkning. Ikke at afbilde virkeligheden 1:1. Det er dog vigtigt, at vi kan rangordne folks religiøsitet nogenlunde godt. At jeg kun går i kirke ved juletid, mens du går i kirke hver søndag, signalerer, at din religiøsitet nok er større end min, medmindre du er en ateistisk orgelrenser.

For muslimer ville man sammenligne hyppigheden af moskebesøg. Unøjagtige mål sænker dog analysens præcision. Derfor er målene ret ubrugelige til sådanne sammenligninger mellem dig og mig, men udelukkende anvendelige til sammenligning på tværs af store populationer.

Flere af målene af religiøsitet bygger på spørgeskemaundersøgelser, men nogle gange må forskeren ty til mere kreative mål. Forskning har eksempelvis dokumenteret, at vore søgninger på internettet afslører vore præferencer i det virkelige liv. Tilsvarende afspejler søgningerne også vore religiøse præferencer.

Går vi længere tilbage i historien, er vi nødsaget til at kaste os ud i endnu mere kreative mål, såsom mængden af religiøse

se termer i bøger, religiøsiteten afspejlet i bynavne eller omfanget af religiøse love.

ER DET SÅ godt eller skidt for samfundsøkonomien at være et religiøst samfund? Ud over de lavere innovationsrater finder studier, at religiøse samfund i gennemsnit er fattigere, mindre uddannede og mindre demokratiske, men samtidig er religiøse personer bedre til at håndtere stress og udviser mere tillid til hinanden.

Der er flere årsag og virkning-problematikker her, som forskere løser ved de omtalte naturlige eksperimenter. Som det fremgår, kan religiøsitet have både positive og negative virkninger på samfundet, hvilket skyldes religionens forskellige dimensioner.

Eksempelvis eksperimenterer religiøse aktiviteter, såsom kirkegang, tilhørerne for både de pågældende religiøse doktriner, men også for andre troende. Flere studier fra Harvard University har vist, at religiøse personer i højere grad hjælper, trøster og stoler på andre troende.

Derudover videregiver religiøse doktriner troen på overnaturlige fænomener, men også diverse sociale synspunk-

ter, såsom værdien af hårdt arbejde, medmenneskelighed, afstandtagen fra kriminalitet og overholdelse af traditionelle normer. Studier har vist, at indbyggere i samfund, der er mere religiøse, i gennemsnit også køber ind på mere traditionelle normer såsom traditionelle kønsrollemønstre og afstandtagen fra homoseksualitet.

MEN ER religion da ikke for nedadgående og alle disse konsekvenser ligeså? Ikke

helt. Vesten har rigtignok oplevet en kraftig sekularisering startende omkring oplysnings-tiden (17. og 18. årh.), men kigger vi på den gennemsnitlige religiøsitet på tværs af kloden i dag, er denne ikke aftagende.

Mange samfund oplever fortsat modernisering og sekularisering, men til dels som konsekvens heraf oplever rigtig mange andre samfund samtidig, at religionens rolle styrkes. Mest ekstrem og velkendt er fundamentalismen i den muslimske verden. Samtidig oplever flere lande i Latinamerika og Afrika en vækkelse i en særligt religiøs kristen bevægelse (evangelikalisme).

Denne bevægelse vinder mere og mere politisk indflydelse i flere områder i USA, udslagsgivende eksempelvis ved Christian Right-bevægelsen. Ikke overraskende forklarer kombinationen af den samtidige stigende modernisering og religiøsitet en del af den voksende polarisering i nogle samfund. Eksempelvis stiger polariseringen mere i amerikanske stater, hvor religiøsitet også har været i vækst, i forhold til i stater med lavere religiøsitet. Der er større uenighed omkring lgbt-rettigheder, retten til abort og kvinders rolle i samfundet.

HVORFOR ER religion ikke uddød, som tænkere såsom Karl Marx (1818-1883) og Sigmund Freud (1856-1939) ellers spåede ville være en konsekvens af modernisering?

I sin indflydelsesrige bog 'Bowling Alone' tilskriver Harvard-professor Robert Putnam noget af den generelle stigning i religiøsitet en modreaktion på de liberale tendenser, såsom den seksuelle frigørelse i 1960'erne. En anden dominerende teori fremsat af psykologer og antropologer tilsiger, at folk, især religiøse personer, ofte bruger deres religion til at håndtere kriser. Tidligere studier fandt, at folk, der havde været udsat for diverse traumer, var mere religiøse end andre.

Studierne led dog under årsag og virkning-problematikken: Fik traumatet folk til at bruge deres religion, eller spillede andre faktorer ind på både religiøsitet og traumer?

I forskellige studier har jeg dokumenteret, at folk fra alle de store religioner over hele kloden bliver mere religiøse, når de eller deres nærmeste rammes af

naturskatastrofer og senest også coronapandemien. Og denne forstærkede tro gaves videre gennem generationer. Hvor længe stigningen i religiøsitet efter coronakrisen varer ved, må fremtiden vise.

Når økonomer som jeg selv inddrager religion i vore forklaringsmodeller, er det både, fordi vi ved hjælp af økonometrien kan forsøge at løse årsag og virkning-problematikken, og fordi vi kan teste, hvorvidt teorierne stemmer overens med data.

Men studiet af religion bidrager også til økonomi på anden vis. Især takket være adfærdøkonomien er økonomer de seneste årtier blevet overbevist om, at menneskets værdisæt spiller ind på dets handlinger i en sådan grad, at værdisættet skal med i modellerne.

Er tidligere økonomiske modeller, som ikke inddrager vort værdisæt, så til skraldespanden? Nej. Præcis som 1:1-kortet, der er ubrugeligt til at finde vej, er formålet med modellerne ikke at komme tættere på en 1:1-afbildning af virkeligheden.

Vi skal dog helst ikke simplificere cykelstierne væk, hvis vi er på cykel. På samme vis gør det intet for analysen, om brugernes altruistiske adfærd er simplificeret væk, hvis formålet er at teste virksomheders reaktion på prisstigninger. Det betyder dog relativt meget, hvis vi i stedet skulle analysere husholdningernes reaktion på ændringer i arveskatten.

Medfører resultaterne så, at samfund er nødsaget til at sekularisere for at blive rige? Nej, men de viser, at vi måske skal flytte vort fokus fra muslimer versus kristne og i stedet forsøge at forstå forskellene mellem mere eller mindre religiøse samfund.

Et studie fra Princeton University dokumenterer en klar negativ sammenhæng mellem innovation og religiøsitet